

УДК 330.35.01

JEL Classification: I12, I15, I18, J11, J14, J18, O15, O38, O41, O43.

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.037>

Аліна ЖУКОВСЬКА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу,
Тернопільський національний економічний університет,
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009, Україна
e-mail: zhuk.alina81@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0891-1952>

«СРІБНА ЕКОНОМІКА» ЯК РЕСУРС ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Жуковська А. «Срібна економіка» як ресурс інклюзивного розвитку національної економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 3. С. 37–53. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.037>

Zhukovska, A. (2020). «Sribna ekonomika» yak resurs inklyuzyvnoho rozvytku nacionalnoyi ekonomiky. [“Silver economy” as a resorce of inclusive development of the national economy]. *The Herald of Ternopil National Economic University*. 2020. Vol. 3. P. 37–53. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.037>

Анотація

Вступ. Протягом тривалого часу світова наукова спільнота активно працює над пошуком напрямків, методів, інструментів та механізмів забезпечення економічного зростання. Сучасні тенденції розвитку світової економіки змусили науковців визнати, що ринкова економіка самотійно не здатна вирішувати ключові соціальні проблеми і що лише економічного розвитку недостатньо для забезпечення повноцінного ефективного розвитку держави. Саме тому сьогодні особливої актуальності набуває концепція інклюзивного розвитку економіки. Значний потенціал для досягнення цілей інклюзивного розвитку мають люди похилого віку. З одного боку, люди похилого віку – це серйозна проблема, пов’язана з бюджетними диспропорціями, а з іншого – це новий ресурс інклюзивного розвитку через розширення ринку праці, споживання і виробництва.

Мета: дослідження генезису виникнення концепції «срібної економіки», аналіз її теоретичних положень, встановлення зв’язку із концепцією «інклюзивної економіки», обґрунтування перспектив розвитку «срібної економіки» на найближчу перспективу та розробка заходів державної політики, які б сприяли поглибленню інтеграції літніх людей у соціальне та економічне життя суспільства.

© Аліна Жуковська, 2020.

Методи (методологія). Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: індукцію та дедукцію, логічне узагальнення, аналіз і синтез, порівняння, групування.

Результати. Досліджено генезис та хронологію виникнення концепції «срібної економіки». Досліджено понятійний апарат концепції «срібної економіки» через призму термінів, які використовують у процесі її дослідження. Запропоновано авторське визначення поняття «срібна економіка» та встановлено його зв'язок із поняттям «інклюзивний розвиток». Досліджено основні моделі «срібної економіки», які розробили зарубіжні науковці. Окреслено перспективи розвитку «срібної економіки» на найближчу перспективу. Визначено перспективні напрямки розвитку «срібної економіки». Запропоновано перелік заходів державної політики, які сприятимуть розвитку «срібної економіки» в країні.

Перспективи. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на окреслення перспектив використання основних положень концепції «срібної економіки» в умовах вітчизняної економіки.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, інклюзивна економіка, срібна економіка, старіння населення, літні люди, люди похилого віку.

Формули: 0; рис.: 3; табл. 1; бібл. 37.

Abstract

Alina ZHUKOVSKA

«SILVER ECONOMY» SA A RESOURCE OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Introduction. For a long period time, the world scientific community has been actively working on finding out the directions, methods, instruments and mechanisms for the economic growth provision. The current trends in the world economy have led scientists to recognize that the market economy alone is not able to solve the key social problems and that economic development alone is not enough to ensure the full effective development of the state. That is why the concept of the inclusive economic development is especially relevant today. Elderly people have significant potential to achieve the inclusive development objectives. On the one hand, the elderly people cause a serious problem connected with the budget imbalances, and on the other hand, they are a new resource for the inclusive development through the expansion of the labor market, consumption and production.

Objective: to study the genesis of the «silver economy» conception, analyze its theoretical provisions, establish a connection with the conception of «inclusive economy», substantiate the prospects for the development of the «silver economy» for the foreseeable future and develop the public policy measures to provide the deepening of the integration of the elderly people into the economic life of society.

Methods. To achieve this objective the following general and special methods are used: induction and deduction, logical generalization, analysis and synthesis, comparison, grouping.

Results. The genesis and chronology of the conception of «silver economy» are studied. The conceptual apparatus of the concept of «silver economy» is examined

through the prism of the terms used in this study. The author's definition of the concept of «silver economy» is offered and its connection with the conception of the «inclusive development» is established. The basic models of the «silver economy», developed by the foreign scientists are studied. The prospects for the development of the «silver economy» for the nearest future are outlined. The perspective directions of the «silver economy» development are defined. A list of state policy measures that will promote the development of the «silver economy» in the country is offered.

Discussion. *Further research should be aimed at outlining the prospects for using the basic provisions of the concept of «silver economy» in the domestic economy.*

Keywords: inclusive development, inclusive economy, silver economy, aging population, elderly people, elderly people.

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 1, bibl.: 37.

Постановка проблеми. У XXI ст. у більшості країн світу пришвидшення темпів економічного зростання супроводжувалось підвищенням рівня безробіття та, як наслідок, поглибленням майнового розшарування населення. Такі тенденції розвитку світової економіки наштовхнули провідних західних науковців на думку, що ефективний розвиток держави не зводиться лише до високих темпів економічного зростання. За нормальних макроекономічних показників значна частина населення залишається «не включеною» в процес економічного зростання, оскільки не бере участі ні в створенні ВВП, ні в його розподілі [1, с. 19].

У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція інклюзивного сталого розвитку (inclusive sustainable growth). Інклюзія (англ. inclusion – включення, залученість) – це збільшення ступеня участі усіх громадян соціуму в процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів. Інклюзивне зростання – це зростання, яке дає змогу залучити більшу частину трудових ресурсів до ефективної економічної діяльності, завдяки чому забезпечити більшій частині населення вищий рівень життя [2, с. 188].

До основних характеристик, які відрізняють інклюзивний сталий розвиток від звичайного економічного зростання, відносять: ширші цілі (не тільки збільшення доходу або ВВП); всебічний розвиток людського капіталу; скорочення нерівності й бідності; важливість активної участі в економічному житті, а не тільки в розподілі доходу; отримання вигоди широкими верствами населення, особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку; дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища.

Значний потенціал для досягнення цілей інклюзивного сталого розвитку мають люди похилого віку. Відповідно до періодизації Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) та Організації Об'єднаних Націй (ООН) вважається, що молодий вік – це вік від 18 до 44 років, середній – від 45 до 59 років, літній – від 60 до 74 років, старечий – від 75 до 90 років, довголіття – після 90 років.

У 2015 р. на планеті жило 901 млн осіб віком старше 60 років. За прогнозами ООН, до 2030 р. таких осіб буде 1,4 мільярди, до 2050 р. – більше двох мільярдів. Водночас, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кількість літніх людей, які будуть не здатні потурбуватись про себе, до 2050 р. зросте в чотири рази.

Старіння населення серйозно вплине на всю світову економіку, її структуру, структуру споживання: знизиться попит на житло, автомобілі, мотоцикли, одяг та інші товари народного вжитку, орієнтованих на молодь, а зросте – на медичне та соціальне обслуговування, послуги з організації дозвілля, банківські послуги, туристичні послуги, телекомунікаційні та страхові послуги, а також спеціалізовані юридичні, фінансові, фармацевтичні, дієтичні послуги, а також послуги по догляду за літніми людьми. Паралельно з'являться принципово нові види товарів і послуг. Старіння населення та наслідки, до якого воно призведе, дає змогу говорити про розвиток так званої «срібної економіки» (Silver Economy) або «економіки довголіття» (Longevity Economy).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У різних аспектах концепцію «срібної економіки» в своїх працях досліджували такі зарубіжні науковці, як: Марек Радванський і Вільям Паленік (Marek Radvansky, Viliam Palenik) [3], Анна Невідомська і Єва Соболевська-Понедіалек (Anna Niewiadomska, Ewa Sobolewska-Poniedzialek) [4], Девід Іток (David Eatock) [5], Мартін Зсарноцький (Martin Zsarnoczky) [6], Гражина Кшименевська (Krzymienewska Grażyna) [7], Вен Менг Фенг (Van Mang Feng) [8], Керол Гордон (Carol Gordon) [9], Бронвін Еванс (Bronwyn Evans) [10], І. П. Цапенко (И. П. Цапенко) [11], А. Е. Колобова (А. Е. Колобова) [12], А. О. Норова (А. О. Норова) [13], Н. Г. Ларкіна (Н. Г. Ларкина) [14], Н. П. Коломієць (Н. П. Коломиец) [15].

У вітчизняній економічній літературі науковців, які досліджують «срібну економіку», небагато. Так, О. В. Степанова [16] розглядає срібну економіку через призму рівності та фіскальної стійкості, а І. О. Кірнос [17] вивчає економічну активність людей похилого віку.

Незважаючи на кількість наукових досліджень у цій сфері, більшість з них є фрагментарними, тобто висвітлюють лише окремі напрямки функціонування «срібної економіки». На сьогодні у вітчизняній літературі відсутні комплексні наукові дослідження, що обґрунтовують важливість розвитку «срібної економіки» для розбудови інклюзивної економіки, що зумовлює актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення генезису виникнення концепції «срібної економіки», аналіз її теоретичних положень, встановлення зв'язку із концепцією «інклюзивної економіки», обґрунтування перспектив розвитку «срібної економіки» на найближчу перспективу та розробка заходів державної політики, які сприяли би поглибленню інтеграції літніх людей у соціальне та економічне життя суспільства.

Виклад основного матеріалу. Термін «срібна економіка» доволі новий у сучасній економічній науці, тому його теоретична база сьогодні перебуває на етапі формування. Переважна більшість досліджень процесів трансформації економіки під впливом викликів, пов'язаних із старінням населення, зосереджена в іноземній літературі. Для ідентифікації нового виду економіки – економіки, що орієнтована на вирішення проблем людей похилого віку та забезпечення їхньої активної та комфортної старості, використовують поняття «економіка довголіття» (Longevity Economy) [18], «економіка суспільства, яке старіє» (Economy of Ageing Societies) [7], «економіка старіння» (Economics of Aging) [19], «економіка поколінь» (Generational Economy) [20], «економіка срібного волосся» (Silver-haired Economy) [21; 22], «золоте старіння» (Gold Aging) [23], «срібний ринок» (Silver Market) [24], «срібна економіка»

(Silver Economy) [25] тощо. Найбільш зручним для розуміння та використання ми вважаємо термін «срібна економіка».

Сьогодні важко визначити авторство терміна «срібна економіка». Є припущення, що поняття «срібні» (щодо літніх людей і взагалі до процесів, пов'язаних зі старінням суспільства) вперше виникло в Японії у 70-х роках ХХ ст. [26]. На нашу думку, використання цього епітету для позначення старіння як явища має глибокий і багатозначний зміст, починаючи від дотримання толерантності та політкоректності щодо людей похилого віку і закінчуючи демонстрацією поваги до їхнього віку та загалом до цього етапу в житті людини.

Вперше на офіційному рівні цей термін озвучила у 2005 р. Європейська комісія на конференції, присвяченій старінню населення, в м. Бонн (Німеччина). В одній із доповідей «Срібна економіка в Європі» («Silver Economy in Europe») [27], яка стосувалася проблем старіння населення, було зазначено, що особи похилого віку очікують появи та готові прийняти нові продукти та послуги, розроблені спеціально для підвищення їхньої якості життя, а одним із очікуваних результатів від виробництва цих інноваційних товарів та надання послуг є зростання кількості робочих місць [28].

У 2015 р. бельгійський економіст Девід Іток (David Eatock) у своїй доповіді Європейській комісії сформулював визначення, яке об'єднало всі підходи до розуміння поняття «срібна економіка». Так, під срібною економікою він розуміє «використання можливостей людини в період часу, який називається «старіння», а також задоволення кількості потреб нового ринку послуг для людей похилого віку» [5].

Басоло М., КотлДж. та Сінофф Е. у своїй доповіді Світовому банку (World Bank) на тему «Золоте старіння. Перспективи здорової, активної та забезпеченої старості в Європі та центральній Азії» (Golden Aging. Prospect for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia) [23], яка була опублікована у 2015 р., використали поняття «золоте старіння». В доповіді наголошено, що старіння суспільства не завжди супроводжується стагнацією та зниженням рівня життя. Компанії та приватні підприємці, які хочуть залишатись прибутковими, змушені адаптувати свою діяльність до демографічних змін.

Європейська комісія (European Commission) у доповіді «Зростання європейської срібної економіки» (Growing the European Silver Economy) [25] трактує срібну економіку як «економічний потенціал, який формується внаслідок фінансування державних функцій та здійснення споживчих витрат, спричинених старінням населення та особливими потребами населення старше 50 років» [25].

У звітах ОЕСР «срібна економіка» визначається як сфера економіки, що охоплює виробництво та надання послуг, які орієнтовані на потреби та реалізацію потенціалу населення старшого віку [29].

Американська асоціація пенсіонерів (American Association of Retired Persons (AARP)) спільно із незалежною консалтинговою компанією Oxford economic у 2016 р. запропонували поняття «економіка довголіття» (Longevity Economy), під якою розуміють всі види економічної активності, що визначаються потребами американців віком 50 років і старше, у т. ч. продукти і послуги, які вони купують безпосередньо, подальшу економічну активність, яку ці товари та послуги генерують [30]. Вона

поширюється на всі сектори економіки, у т. ч. охорону здоров'я та харчування, дозвілля та добробут, фінанси та транспорт, житло, освіту та зайнятість.

Теоретичну базу дослідження поняття «срібна економіка» створювали не лише міжнародні організації, а й окремі науковці. В табл. 1. наведено узагальнення наукових підходів до трактування терміна «срібна економіка».

Таблиця 1

Визначення поняття «срібна економіка» різних науковців

Вчені	Визначення
Р. Дж. Ветцел (R.G. Wetzel) Керол Гордон (Carole Gordon)	Срібна економіка – це економічні можливості, які випливають із державних та споживчих витрат, пов'язаних зі старінням населення та специфікою потреб населення старше 50 років [9; 31].
Аврамеску К. (Avramescu Costin)	Срібна економіка – це економіка (старі чи нові продукти, послуги, досвід тощо), яку створюють підприємства (або особи, які працюють) для людей похилого віку (пенсіонерів) [32, с. 47].
Клімчук А. (Andrzej Klimczuk)	Срібна економіка – це всі види благ та послуг для дорослих людей та старіючого населення, у т. ч. продовження трудового життя, волонтерство та активне громадянство людей похилого віку [33, с. 77]
Кшименевська Г. (Krzyminiewska G.)	Срібна економіка – це не лише виробництво товарів та послуг для літніх людей, а набагато ширший спектр діяльності, зокрема «срібна промисловість», соціальні інновації та геронтологія [7, с. 20]

Джерело: розроблено автором на основі [9; 7; 32; 33].

Незважаючи на множину наукових досліджень у зарубіжних публікаціях, на сьогодні теоретичні та прикладні засади «срібної економіки» все ще малодосліджені. Таку ситуацію можна пояснити: новизною та багатовимірністю досліджуваного поняття, а також відсутністю його загальноприйнятого трактування. Наукове сприйняття «срібної економіки» не є однозначним. У сучасних публікаціях «срібну економіку» трактують не лише як спосіб вирішення соціальних проблем літніх людей, а й як появу нових можливостей як у соціальній сфері, так і в економіці. Іншими словами, зростання довголіття та старіння населення визначають не як виклик економічному розвитку та фінансовій стабільності, а як процес структурних змін, що стане стимулом для формування особливих нових ринкових ніш та розширення виробництва товарів і послуг, ринки яких сьогодні знаходяться тільки на етапі становлення [16].

Ми розглядаємо «срібну економіку» як ресурс інклюзивного розвитку економіки. Під «срібною економікою» пропонуємо розуміти такий вид економіки, який зосереджений на вирішенні багаточисленних проблем літніх людей за рахунок використання їхнього потенціалу, що приводить до підвищення економічного зростання та рівня інклюзивного розвитку економіки.

Дискусії у науковій літературі не обмежуються трактуванням поняття «срібна економіка», вони також поширюються на визначення перспективних напрямків розвитку «срібної економіки». Так, Віллануєва Е. (Erika Villanueva) стверджує, що «срібна економіка» буде розвиватись у чотирьох основних напрямках: 1) виробництво спеціалізованих товарів для літніх людей (наприклад, реабілітаційна техніка);

2) надання послуг (наприклад, догляд, перевезення); 3) нерухомість (організація спеціалізованих центрів для літніх людей); 4) фінансова допомога [22]. Автор прогнозує, що найбільшими вигодонабувачами стануть компанії, що надаватимуть літнім людям фінансові послуги.

І. Цапенко вважає, що від зростання кількості людей похилого віку насамперед отримують вигоду: 1) охорона здоров'я, в тому числі медичне устаткування, фармацевтика та електронна охорона здоров'я; 2) оздоровча індустрія; 3) виробництво «розумних будинків», які забезпечують можливість незалежного існування осіб з обмеженими фізичними можливостями; 4) сервісна робототехніка; 5) індустрія краси та моди; 6) туризм, безпека, культура, освіта та профпіготовка, розваги, особистий та автономний (без водія) транспорт, банківські та фінансові послуги [11].

Домонкос Т. та Хорват П. вважають, що основними секторами «срібної економіки», які будуть зростати в умовах збільшення довголіття та старіння населення в найближчі десятиліття, є [34; 35]: 1) сфера охорони здоров'я, у т. ч. нові медичні послуги, розробка яких обумовлена потребами населення старших вікових груп; 2) розвиток та впровадження нових медичних технологій, що спрямовані на зростання довголіття, зменшення захворювання, уповільнення старіння, зменшення смертності населення; 3) фінансові та страхові послуги, у т. ч. нові форми пенсійного, медичного страхування та страхування життя; 4) сфера соціального обслуговування, що спрямована на потреби старших вікових груп; 5) інформаційні технології, онлайн-послуги та впровадження інновацій як у сфері охорони здоров'я та соціальних послуг, так і в інших секторах економіки, роботизація; 6) сфера послуг з довготривалого догляду, у т. ч. догляд вдома, інтегрована система догляду; 7) сектор житлового господарства, у т. ч. впровадження технологій та засобів «розумний будинок» відповідно до потреб населення старших вікових груп; 8) транспортні засоби та засоби мобільності осіб з обмеженими можливостями; 9) «срібний» туризм для населення старших вікових груп, у т. ч. медичний туризм; 10) рекреаційні, відновлювальні та спортивні послуги; 11) освітні технології «третього віку».

Розвиток більшості із цих секторів ґрунтується на використанні новітніх технологій, які адаптовані до потреб осіб різного віку та різних фізичних можливостей. Особливість концепції «срібної економіки» полягає в забезпеченні виробництва універсальних товарів і послуг, які сприяли б інтеграції різних соціальних груп суспільства. Важливо, щоб товари та послуги не вироблялись і надавались спеціально для людей похилого віку, а щоб вони були універсальними і їх могли використовувати представники різних поколінь. Саме ця ідея дає змогу нівелювати старість та створити умови для розвитку інклюзивного суспільства.

У цьому контексті особливої актуальної набуває геронтологія (з грец. мови геронтос – старіння і логос – наука) – наука про старість і старіння, що вивчає процеси старіння із загальнобіологічних позицій, а також досліджує суть старості та вплив її приходу на людину і суспільство. Використання досягнень геронтології для розбудови «срібної економіки» дасть змогу забезпечити рівність доступу до інноваційних технологій у соціальній сфері та підвищити рівень інклюзивності суспільства.

Польська вчена Гражина Кшименевська (Krzyminiewska Grażyna) у процесі розробки структури «срібної економіки» виокремила геронтологію як один із її напрямків (рис. 1).

Рис. 1. Сфери діяльності «срібної економіки» за Г. Кшименевською
 Джерело: наведено за [7, с. 22].

Як видно з рис. 1, до сфер діяльності «срібної економіки», окрім геронтології, віднесено «срібну промисловість» та соціальні інновації. Під «срібною промисловістю» автор розуміє виробництво товарів та послуг, що призначені для літніх людей, підтримку літніх працівників і навчання. Варто зазначити, що таке трактування суперечить самій концепції «срібної економіки», за основу якої взято не виробництво товарів і послуг, призначених тільки для літніх людей, а виробництво універсальних товарів і послуг, які можуть використовувати всі члени суспільства.

Керол Гордон (Carol Gordon) запропонувала модель соціальних інвестицій «срібної економіки» (рис. 2).

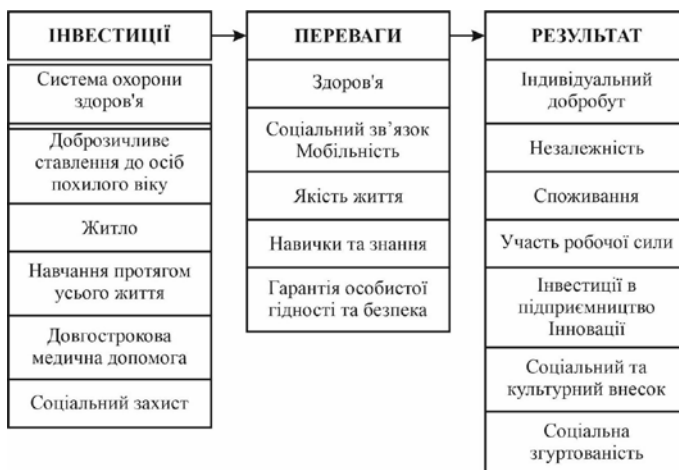

Рис. 2. Модель соціальних інвестицій «срібної економіки» К. Гордон
 Джерело: наведено за [9, с. 22].

Відповідно до цього підходу, «срібна економіка» охоплює як наявний економічний потенціал, так і майбутні економічні можливості. Розвиток «срібної економіки», на думку дослідниці, дасть змогу оптимізувати своєчасний перерозподіл ресурсів, мобілізувати інноваційні бізнес-проекти, буде передумовою для формування нового «срібного економічного зростання» та створить підґрунтя для забезпечення соціальної згуртованості суспільства [9].

Джонатан Сайлус, Хосеп Фигерас та Чарльз Норманд запропонували власне бачення концепції «срібної економіки», за основу якого взяли взаємозв'язок здоров'я та активності людей похилого віку, економічного зростання, публічних фінансів та загального добробуту суспільства (рис. 3). Незважаючи на те, що природа цих зв'язків складна, їхній основний зміст доволі простий: більш здорові, активні люди похилого віку мають гірше здоров'я і, як наслідок, більші та більш довготривалі витрати на догляд (результат А). Вони можуть виконувати оплачувану та неоплачувану роботу (результат В), що має позитивний економічний і соціальний ефект, у т. ч. можливості для виробництва нових товарів і надання послуг, призначених саме для «срібних» споживачів (результат С). Держава (вплив 1-4) відіграє ключову роль не лише в підтримці гарного здоров'я протягом всього життя (вплив 1), а й у забезпеченні якісного надання послуг особам похилого віку (вплив 2). Водночас ресурси (у т. ч. робоча сила) можуть бути акумульовані для максимізації економічного і соціального ефекту (вплив 3). Для забезпечення соціальної солідарності необхідні справедливі механізми (вплив 4) для збору, об'єднання та передачі ресурсів суб'єктам впливу. Вони мають враховувати інтереси як тих, хто платить, так і тих, хто отримує дохід та догляд (результат С).

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що старіння населення, з одного боку, – серйозна проблема, пов'язана з бюджетними диспропорціями, а з іншого – новий ресурс інклюзивного розвитку через розширення ринку праці, споживання і виробництва. Зростання чисельності літніх людей, які через свій вік знаходяться на пенсії і не працевлаштовані, створює для економіки додаткове навантаження, якого можна уникнути.

Для української економіки такий шлях є особливо актуальним, оскільки у більшості вітчизняних пенсіонерів після виходу на пенсію суттєво знижуються доходи, а створення для них умов працевлаштування відповідно до їхніх можливостей може позитивно вплинути на економіку, знизити бюджетне навантаження та пожвавити споживчий ринок. Компанії «Accenture» (одна із найбільших компаній у світі, яка працює з 94 компаніями з «Fortune Global 100» і більш ніж з $\frac{2}{3}$ з «Fortune Global 500») і «Oxford Economics» підрахували, що «срібна економіка» створить мільйони додаткових робочих місць: у США в 2020 р. буде на 5 млн робочих місць більше, а ВВП зросте на 442 млрд дол. (у поточних цінах), або на 2,2%; в Німеччині – 5 млн робочих місць і додатково 2,1% обсягів економіки; у Великобританії – 1,3 млрд дол. і 2,5% відповідно [37].

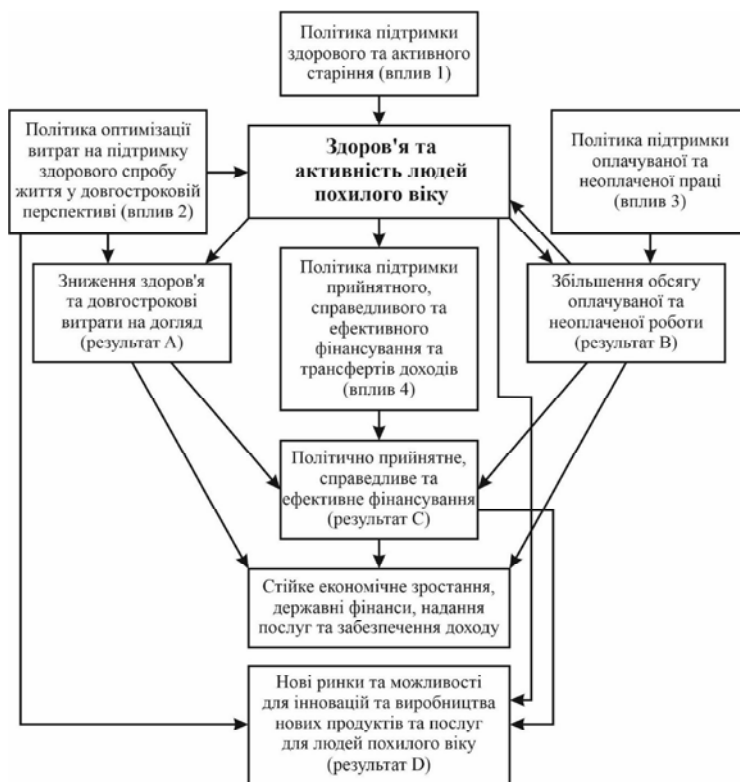

Рис. 3. Концептуальна модель «срібної економіки» Джонатана Сайлуса, Хосепа Фигераса та Чарльза Норманда
Джерело: наведено за [36, с. 22].

Поряд із розширенням ринку праці в найближчому майбутньому літні люди сформують особливий споживчий ринок, зумовлений специфічністю їхніх потреб. До секторів, які отримують додаткові можливості для розвитку, можна віднести: сферу охорони здоров'я (надання медичних, оздоровчих і косметичних послуг, продаж медичних пристроїв та обладнання, розвиток фармацевтичної галузі, заснування та розвиток телемедицини), сферу освіти та культури, послуги в сфері безпеки, розваг та туризму, послуги з налаштування системи «розумний дім», яка має підтримувати незалежну життєдіяльність літніх людей, сервісну робототехніку, особистий та автономний транспорт, банківські й фінансові послуги тощо.

Таким чином, перспективи розвитку «срібної економіки» доволі серйозні. Але цей процес не має відбуватись стихійно, його умови повинна регулювати держава.

За основу державної політики розбудови «срібної економіки» доцільно взяти: 1) боротьбу з негативними стереотипами старості; 2) усвідомлення різноманітності споживчих звичок та поведінки представників різних поколінь; 3) подолання бар'єрів, пов'язаних зі старінням та активністю в старості; 4) усвідомлення підприємствами та організаціями відповідальності перед суспільством, яке старіє; 5) пропаганду позитивного ставлення до працівників похилого віку.

Для забезпечення становлення та розвитку «срібної економіки» в Україні потрібно здійснити такі заходи:

1) модернізувати державну політику в сфері охорони здоров'я шляхом зміщення вектору в сторону профілактики захворювань, первинної медичної допомоги та покращення діагностики, що дасть змогу суттєво знизити рівень смертності;

2) створити умови для навчання протягом усього життя, підвищення мобільності та активізації міграції населення як у середині країни, так і на міжнародному рівні, яке сприятиме підвищенню гнучкості ринку праці;

3) стимулювати виробництво товарів на послуг для людей похилого віку шляхом надання пільг підприємствам, що займаються таким видом діяльності; стимулювати проведення досліджень ринків товарів та послуг для людей похилого віку для виявлення тих, які потрібні літнім людям, але відсутні на ринку;

4) забезпечити підтримку продовження трудової діяльності людей похилого віку шляхом розробки та затвердження відповідних державних програм, наприклад: програми, що регулює варіанти виходу на пенсію; програми адаптації робочих місць до особливостей менталітету та фізичного самопочуття літніх співробітників; програми безперервного навчання; соціальної програми зниження рівня дискримінації за віком тощо;

5) забезпечити адаптацію та доступність об'єктів для людей похилого віку шляхом розробки та затвердження стандартів «універсального середовища» – середовища однаково комфортного для всіх членів суспільства, в т. ч. для людей похилого віку. Зазначені стандарти мають враховувати будівельні компанії і місцева влада під час проєктування будівель та планування міського середовища;

6) інформувати суспільство про проблеми людей похилого віку, створити сприятливі умови для діяльності недержавних організацій підтримки літніх людей, сприяти формуванню доброзичливого ставлення до осіб похилого віку;

7) забезпечити соціальну підтримку людей похилого віку шляхом формування фінансових резервів для оплати послуг щодо догляду за особами похилого віку, а також забезпечити органи соціального захисту оптимальною кількістю спеціалістів з догляду (соціальних працівників, медсестер, фізіотерапевтів, ерготерапевтів, лікарів-геронтологів).

Висновки. Таким чином, «срібна економіка» як розширює вже наявні, так і створює нові економічні можливості, пов'язані зі зростанням видатків держави та споживчими витратами громадян, які зумовлені старінням населення і специфічними потребами літніх людей. Старіння населення створює додаткові можливості для розвитку великої кількості галузей і сфер економіки, прискорює інноваційний процес, спрямований на зниження трудомісткості виробництва, автоматизацію та роботизацію обслуговування літніх людей. Науковці вважають, що цей напрямок стане в майбутньому одним із важливих чинників економічного зростання та інновацій, а літні люди – його новим ресурсом.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на окреслення перспектив використання основних положень концепції «срібної економіки» в умовах вітчизняної економіки.

Література

1. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5.
2. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 187–197.
3. Radvansky, Marek&Palenik, Viliam. (2011). Silver economya possible export directionat ageing Europe – case of Slovakia. URL: https://www.researchgate.net/publication/268292079_Silver_economy_as_possible_export_direction_at_ageing_Europe_-_case_of_Slovakia
4. Niewiadomska A., Sobolewska-Poniedzialek E. (2015). Utilising the professional potential of the elderly in the process of construction of silver economy in Poland. *ActaSci. Pol. economia*. 2005. 14(1). P.81–91.
5. Eatock D. The silver economy opportunities from ageing. European Parliamentary Research Service, Briefing, July 2015. URL: <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-565872-The-silver-economy-FINAL.pdf>
6. Zsarnoczky Martin. Contradictions of Medical Tourism. 2016. *Deturope*. 8. P. 212–223.
7. Krzyminiewska, Grażyna. (2019). Financial Services Market in an Ageing Society. Challenges for the Development of Silver Economy. 10.1007/978-3-030-21274-2_8.
8. Feng W. (2013). The silver and white economy: the Chinese demographic challenge. China Development Research Foundation, 1–34.
9. Gordon C. A Silver Economy: The value of living longer. 2017. URL: <https://socialink.org.nz/wp-content/uploads/2017/05/SILVER-Economy-Report-Final.pdf>
10. Evans B. The Role of Standards and Innovation for Driving APEC’s Silver Economy, Chief Executive Officer Standards Australia. APEC Sub-Committee on Standards and Conformance. P. 1–74.
11. Цапенко И. П. Социально-экономический контуры общества долголетия. *Мировая экономика и международные отношения*. 2017. № 5. С. 34–44.
12. Колобова А. Е. К вопросу об инновационности «Серебряной экономики». *Инновационная деятельность*. 2015. № 3(34). С. 113–116.
13. Норова А. О. Особенности построения системы коммуникаций с серебряным сегментом. *Экономика и предпринимательство*. 2016. № 3–2(68-2). С. 113–118.
14. Ларкина Н. Г. Развитие взаимоотношений с потребителями на основе геронтомаркетинга: зарубежный и российский опыт. *Управление экономическими системами*. 2014. № 2(62). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-vzaimootnosheniy-s-potrebitelyami-na-osnove-gerontomarketinga-zarubezhnyy-i-rossiyskiy-opyt/viewer>
15. Коломиец П. Н. «Серебряная экономика» – социальные возможности и экономическое развитие. *Экономика и предпринимательство*. 2016. № 11 (ч. 3). С. 339–342.
16. Степанова О. В. Економіка довголіття: нові виклики для рівності та фінансової стійкості. Механізми реконструктивного економічного розвитку та соціальні критерії їх ефективності. Монографічний збірник. Київ, 2017. С. 190–222.

17. Кірнос І. Економічна активність людей похилого віку: різноманіття ракурсів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Економіка і менеджмент*, 2017. Вип. 25-2. С. 72–77. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/17.pdf>
18. The longevity economy. Generating economic growth and new opportunities for business. Oxford Economics. 2016. URL: <https://www.aarp.org/content/dam/-aarp/home-and-family/personal-technology/2013-10/Longevity-Economy-Generating-New-Growth-AARP.pdf>
19. Explorations in the economics of aging. URL: <http://papers.nber.org/-booksbyseries/AGE.html>
20. Lee R, Mason A. Population aging and the generational economy. 2011. 616 p. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/47092/IDL-47092.pdf>
21. Opportunities in the silver-haired economy (Pt 1, Pt 2). Personal Wealth, The Edge Malaysia Weekly, on April 4-10, 2016. URL: <https://www.theedgemarkets.com/article/opportunities-silver-haired-economy-pt-1>
22. Villanueva Erika. Chinese «Silver Hair Industry» Seen to Boom by 2050. China Topix, September 25. 2014. URL: <http://www.chinatopix.com/articles/12554/20140925/chinese-silver-hair-industry-seen-to-boom-by-2050.htm>
23. Bussolo M., Koettl J., Sinnoff E. Golden Aging. Prospect for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia. URL: <http://hdl.handle.net/10986/22018>
24. Kohlbacher, Florian, Herstatt, Cornelius (Eds.) *The Silver Market Phenomenon. Marketing and Innovation in the Aging Society*. URL: https://books.google.com.ua/books?id=rGAX5Nu326kC&pg=PA12&lpg=PA12&dq=kohlbacher+F.+Herstatt+c.+Silver&source=bl&ots=BmOjcNPMGT&sig=ACfU3U23p7YODkxkBW0hE1J_kv95NrEv7g&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwi0s9Hj8r_qAhWvI4sKHYYBoBDUQ6AEwEXoECAsQAQ#v=onepage&q=kohlbacher%20F.%20Herstatt%20c.%20Silver&f=false
25. European Commission (2015). Growing the European silver economy. URL: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthyageing/-silvereconomy.pdf>
26. Ли Д. Дж. Политика «серебряной индустрии». *Власть*. 2007. № 6. С. 86–89.
27. 1st European Conference «Silver Economy in Europe 2005». URL: http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/conference_en.htm
28. The European Commission's. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/demographicchallenge_jan07/sources_en.cfm?nmenu=8
29. The silver economy as a pathway for growth. Insight from the OECD-GCOA expert consultation. 2014. URL: <https://www.oecd.org/sti/the-silver-economy-as-a-pathway-to-growth.pdf>
30. Galloway H., Martin D., Reid M. *The Longevity Economy. How People Over 50 Are Driving Economic and Social Value in the US*. September 2016. URL: <https://d2rpq8wtqka5kg.cloudfront.net/343483/open20160913045000.pdf>
31. Wetzell R.G. *Limnology Lake and river ecosystems* 3rd Academic: Press, San Diego, 2001 Irving, ed. 2014, Op.cit.p 17.

32. Avramescu Costin. Importance of Silver Economy. URL : http://ippase.utgjiu.ro/wp-content/uploads/2018/09/07_Costin_AVRAMESCU_IMPORTANCE_OF_SILVER_ECONOMY.pdf
33. Klimczuk A. (2015). Economic Foundations for Creative Ageing Policy, Volume I: Context and Considerations. New York : Palgrave Macmillan. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2654828
34. The longevity economy. Generating economic growth and new opportunities for business. Oxford Economics. 2016. URL: http://www.iza.org/conference_files/neujobs_2014/advansky_m9863.pdf; <ps://www.aarp.org/content/dam/aarp/home-and-family/personal-technology/2013-10/Longevity-Economy-Generating-New-Growth-AARP.pdf>
35. Domonkos T., Horvát P. Modeling economic potential of silver economy; European Commission (2015). Growing the European silver economy. URL: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthyageing/-silvereconomy.pdf>
36. Cylus, Jonathan, Figueras, Josep & Normand, Charles. (2019). Will population ageing spell the end of the welfare state? A review of evidence and policy options. World Health Organization. Regional Office for Europe. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331978/Policy-brief-1997-8073-2019-1-eng.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
37. Кувшинова О. Старение населения – не проблема, а новый ресурс экономического роста за счет расширения рынка труда, потребления и производства. URL: http://ukrrudprom.ua/digest/Serebryanaya_ekonomika.html?print

References

1. Bazylyuk A.V., Zhulyn O.V. Inklyuzyvne zrostannya yak osnova socialno-ekonomichnogo rozvytku. *Ekonomika ta upravlinnya na transporti*. 2015. Vyp. 1. S. 19-29. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 [in Ukrainian].
2. Prognimak O.D. Inklyuzyvnyj rozvytok Ukrayiny: pereshkody v perspektyvy. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*. 2018. № 1 (51). С. 187-197 [in Ukrainian].
3. Radvansky, Marek & Palenik, Viliam. (2011). Silver economy as possible export direction at ageing Europe – case of Slovakia. URL: https://www.researchgate.net/publication/268292079_Silver_economy_as_possible_export_direction_at_ageing_Europe_-_case_of_Slovakia [in English].
4. Niewiadomska A., Sobolewska-Poniedziałek E. (2015). Utilising the professional potential of the elderly in the process of construction of silver economy in Poland. *Acta Sci. Pol. oconomia*. 14(1), 81-91 [in English].
5. Eatock D. (2015). The silver economy opportunities from ageing. European Parliamentary Research Service, Briefing, July 2015. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-565872-The-silver-economy-FINAL.pdf> [in English].
6. Zsarnoczky, Martin. Contradictions of Medical Tourism. 2016. *Deturope*. 8. 212-223 [in English].

7. Krzyminiewska, Grażyna. (2019). Financial Services Market in an Ageing Society. Challenges for the Development of Silver Economy. 10.1007/978-3-030-21274-2_8 [in English].
8. Feng W. (2013). The silver and white economy: the Chinese demographic challenge. China Development Research Foundation, 1-34 [in English].
9. Gordon C. (2017) A Silver Economy: The value of living longer. 2017. URL: <https://socialink.org.nz/wp-content/uploads/2017/05/SILVER-Economy-Report-Final.pdf> [in English].
10. Evans B. The Role of Standards and Innovation for Driving APEC's Silver Economy, Chief Executive Officer Standards Australia. APECSub-Committee on Standards and Conformance, 1-74. [in English].
11. Czapenko Y.P. Socyально-ekonomycheskyj konturu obshhestva dolgoletyya. Myrovaya ekonomyka y mezhdunarodnie otnoshenyya, 2017, № 5. S. 34-44 [in Russian].
12. Kolobova A.E. K voprosu obynnovacyonnosti «Serebryanoj ekonomyky». Ynnovacyonnay adeyatelnost, 3(34). Saratovskiy gosudarstvennuy texnycheskyj unyversytet ymeny Yu.A. Gagaryna. 2015, S. 113-116 [in Russian].
13. Norova A.O. Osobennosti postroenyy asystemu kommunykacyj s serebryanum segmentom. Ekonomyka y predprynimatelstvo, 2016, № 3-2(68-2), s. 113-118 [in Russian].
14. Larkyna N.G. Razvytye v zaymootnosheniy s potrebitelyamy na osnove gerontomarketynga: zarubezhnyj y rossyjskyjoput. Upravlenye ekonomycheskymy systemamy, 2014, № 2(62). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-vzaimootnosheniy-s-potrebitelyami-na-osnove-gerontomarketinga-zarubezhny-i-rossiyskiy-opyt/viewer> [in Russian].
15. Kolomyecz P.N. «Serebryanaya ekonomyka» – socyalne vozmozhnosity y ekonomycheskoe razvytye. Ekonomyka y predprynimatelstvo, 2016, № 11 (3). M. S. 339-342 [in Russian].
16. Stepanova O. V. Ekonomika dovgotlitya: novi vyklyky dlya rivnosti ta fiskalnoyi stijkosti. Mexanizmy rekonstruktyvnogo ekonomichnogo rozvytku ta socialni kryteriyi y ix efektyvnosti. Monografchnyj zbirnyk. K., 2017. S. 190-222 [in Ukrainian].
17. Kirnos I. Ekonomichna aktyvnist lyudej poxylogo viku: riznomanityta rakursiv. Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo unyversytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment, 2017, Vyp. 25-2, S. 72-77. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-2-2017/17.pdf> [in Ukrainian].
18. The longevity economy. Generating economic growth and new opportunities for business. Oxford Economics. 2016. URL: <https://www.aarp.org/content/dam/-aarp/home-and-family/personal-technology/2013-10/Longevity-Economy-Generating-New-Growth-AARP.pdf> [in English].
19. Explorations in the economics of aging. URL: <http://papers.nber.org/-booksbyseries/AGE.html> [in English].
20. Lee R, Mason A. Population aging and the generational economy. 2011. 616 p. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/47092/IDL-47092.pdf> [in English].

21. Opportunities in the silver-haired economy (Pt 1, Pt 2). Personal Wealth, The Edge Malaysia Weekly, on April 4 - 10, 2016. URL: <https://www.theedgemarkets.com/article/opportunities-silver-haired-economy-pt-1> [in English].
22. Villanueva Erika. Chinese «Silver Hair Industry» Seen to Boom by 2050. China Topix, September 25. 2014. URL: <http://www.chinatopix.com/articles/12554/20140925/chinese-silver-hair-industry-seen-to-boom-by-2050.htm> [in English].
23. Bussolo M., Koettl J., Sinnoff E. Golden Aging. Prospect for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia. URL: <http://hdl.handle.net/10986/22018> [in English].
24. Kohlbacher, Florian, Herstatt, Cornelius (Eds.)The Silver Market Phenomenon. Marketing and Innovation in the Aging Society. URL: https://books.google.com.ua/books?id=rGAX5Nu326kC&pg=PA12&lpg=PA12&dq=kohlbacher+F.+Herstatt+c.+Silver&source=bl&ots=BmOjcNPMGT&sig=ACfU3U23p7YODkxkBw0hE1J_kv95NrEv7g&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwi0s9Hj8r_qAhWvl4sKHBYBoBDUQ6AEwEXoECAsQAQ#v=onepage&q=kohlbacher%20F.%20Herstatt%20c.%20Silver&f=false [in English].
25. European Commission (2015). Growing the European silver economy. URL: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthyageing/-silvereconomy.pdf> [in English].
26. Ly D. Dzh. Polytyka «serebryanojnyndustry». Vlast. 2007. № 6. S. 86-89 [in Russian].
27. 1stEuropeanConference«SilverEconomyinEurope 2005». URL: http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/conference_en.htm [in English].
28. The European Commission's. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/demographicchallenge_jan07/sources_en.cfm?nmenu=8[in English].
29. The silver economy as a pathway for grows. Insight from the OECD-GCOA expert consultation. 2014. URL: <https://www.oecd.org/sti/the-silver-economy-as-a-pathway-to-growth.pdf> [in English].
30. Galloway H., Martin D., Reid M. The Longevity Economy. How People Over 50 Are Driving Economic and Social Value in the US. September 2016. URL: <https://d2rpq8wtqka5kg.cloudfront.net/343483/open20160913045000.pdf>[in English].
31. Wetzel R.G. Limnology Lake and river ecosystems 3rd Academic: Press, San Diego, 2001 Irving, ed. 2014, Op.cit.p 17.[in English].
32. Avramescu Costin. Importance of Silver Economy. URL : http://ippase.utgjiu.ro/wp-content/uploads/2018/09/07_Costin_AVRAMESCU_IMPORTANCE_OF_SILVER_ECONOMY.pdf [in English].
33. Klimczuk, A. (2015). Economic Foundations for Creative Ageing Policy, Volume I: Context and Considerations. New York: Palgrave Macmillan. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2654828 [in English].
34. The longevity economy. Generating economic growth and new opportunities for business. Oxford Economics. 2016. URL: http://www.iza.org/conference_files/neujobs_2014/advansky_m9863.pdf.ps://www.aarp.org/content/dam/aarp/home-and-family/personal-technology/2013-10/Longevity-Economy-Generating-New-Growth-AARP.pdf [in English].

35. Domonkos, T., Horvát, P. Modelling economic potential of silver economy; European Commission (2015). Growing the european silver economy. URL: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthyageing/-silvereco.pdf> [in English].
36. Cylus, Jonathan, Figueras, Josep&Normand, Charles. (2019): Will population ageing spell the end of the welf arestate? A review of evidence and policy options. World Health Organization. Regional Office for Europe. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331978/Policy-brief-1997-8073-2019-1-eng.pdf?sequence=5&isAllowed=y> [in English].
37. Kuvshynova O. Starenyenaselenyya – ne problema, a novuj resurse ekonomy cheskogo rosta za schet rasshyrenyya runkatruda, potreblenyya y proyzvodstva. URL: http://ukrrudprom.ua/digest/Serebryanaya_ekonomika.html?print [in Russian].

Статтю отримано 20 липня 2020 р.

Article received July 20, 2020